

Nekrade, s uloupeným jen kšeftuje

Sto let staré německy psané romány Ludwiga Windera vyprávějí o životě v Čechách a na Moravě. Nyní je můžeme číst v čerstvých českých překladech. A můžeme je číst jako **svědectví tehdejší doby anebo si do nich dosazovat současnost**: tu osobní i tu politickou. Jak Židovské varhany, tak *Opožděné slasti* k tomu dávají spoustu příležitostí.

ONDŘEJ
HORÁK

literární kritik

Středobodem svazku přinášícího dva romány Ludwiga Windera je scéna z *Opožděných slastí*, v níž hraběnka Thunová opovrživě ke svému sluhovi pronáší: „Potom pořádně vyvětrat, Richarde, všechna okna v celém zámku otevřít dokořán!“

Jako by se zde sbíhal celkový dojem z nově přeložených románů Ludwiga Windera, totiž ztráta toho, co bylo tak dlouho naše, až se zdálo nemožné, že by se to mohlo někdy změnit. Hraběnka chce vyvětrat sídlo, které není již její, protože rodina vězí v dluzích. A to právě poté, co tam vtrhli ti, kdo ho koupili a milostivě tam zchudlou šlechtu dál nechali bydlet.

Česká knižnice, vydávaná Hostem, se nyní rovněž pokouší vrátit to, co bylo tak dlouho naše, až se zdálo nemožné, že by se to mohlo někdy změnit. Vždyť Ludwig Winder (1889–1946) byl čtvrtstoletí redaktorem pražského listu *Bohemia*. A sice byl v roce 2007 připomenut překladem *Povinnosti* (1943), románu o odboji za okupace, který napsal v anglickém exilu, nicméně to už bude taky zas dvacet let.

Připomenutí díla Ludwiga Windera je přínosné nejen pro samotnou kvalitu české německy psané literatury, nýbrž též proto, že v současnosti němčina ze středoevropského regionu naprosto vycouvala. Zároveň však je nyní Praha – a nikoli jen ona – znovu městem, v jehož ulicích se hojně mluví různými jazyky. A po začátku války na Ukrajině se nejedná již pouze o turisty. A tak to může leckomu připomenout první polovinu 20. století, ať už v době míru, nebo v časech německého záboru Sudet.

Odešly jeho ideály

Ostatně, přetoknost první poloviny 20. století se odráží v díle i v životě Ludwiga Windera. Narodil se do tradiční židovské rodiny v Šafově u Znojma, poté vyrůstal v Holešově, studoval v Olomouci a po několika novinářských štacích ještě před první světovou válkou zakotvil právě v *Bohemii*. V létě 1939 pak s manželkou a starší dcerou utekl do Velké Británie, odkud už se nedokázal kvůli zdravotním problémům vrátit. Mladší dcera ale tehdy již nežila. Zůstala totiž v Praze a v dubnu 1945 zemřela v Bergen-Belsen.

Připomeňme, že Ludwig Winder se pohyboval po české metropoli v době, kdy v jejích ulicích mohl potkat stejně tak Franze Kafku jako Jaroslava Haška či svého kolegu z *Lidových novin* Karla Čapka. O něm ostatně ještě 28. prosince 1938 napsal: „Smrti tohoto muže zážívá jeho vlast po strašných ztrátách tohoto nešťastného roku újmu, která nebolí o nic méně než ztráta území (...) Spravedlivý příští svět jej nebude označovat pouze jako spisovatele, bude na něj vzpomínat také jako na odvážného člověka a přítele lidí, který odešel, když odešly ideály jeho života.“

Dalo by se říct, že pro Ludwiga Windera taky jeho svět začátkem druhé světové války skončil. Přičemž jeho dílo jako by nadlouho zmizelo z českého obzoru. Teprve v roce 1979 vyšel v novém překladu rozsáhlý román o Františku Ferdinandovi d'Este *Následník trůnu* (1938). Naopak hvězdnou hodinu zažil – po nástupu Hitlera v Německu a zákazu tamního vydávání určité literatury – v roce 1934, kdy jeho román v českém překladu a s titulem *Štefka vpadá do rodiny* obdržel zdejší Státní cenu za literaturu.

Jakýmsi velkým návratem Ludwiga Windera domů by tedy teď mohl být svazek České knižnice, přinášející dva romány. *Židovské varhany* (1922) přeložila Ingeborg Fialová-Fürstová a jsou představeny jako vývojový román, což na první pohled vypadá nesmyslně, neboť mají pouhých osmdesát stran. Nicméně po jejich přečtení musíme dát charakteristice za pravdu.

Román je údajně inspirován životem autorova otce a je značně dobový v tom, že všemu vévodí nepřijemné, neútlivé prostředí. Jako by se na bahnitém moravském podloží přisý, židovské víře oddaný otec rozhodl synovi učinit ze života peklo. Chlad zde táhne odevšad, a tak jen připomene, že jmenovaný Přerov, kam je mladík Albert Wolf poslán na studia, je nedaleko Hranic na Moravě, kde trpěli v jinošském věku ve vojenské kadetce velíkáni německé literatury Rainer Maria Rilke a Robert Musil.

Pohlavní úd démona

Vše se pochopitelně začne komplikovat, když se v Albertovi probudí pohlavní hlad. A ještě více, když je otcem poslán studovat na rabína do Budapešti: „Po čtyřech týdnech se poprvé octl ve společnosti. Medici ho vzali s sebou do hospody. Seděl tam, tichý a nemluvný, mezi studenty a umělci, většinou byli obojí – a současně ani jedno z toho. Spousta národů a ras tu žvatlala budapeštským žargonem, Maďaři, Rakušané, Poláci, Srbové, Rumuni, Italové a Řekové.“

Jako by se v Albertově těle odehrával souboj božího s ďábelským: „Ženy, jež se procházely po ulicích, parkem a zahradami, vysedávaly v kavárnách, byly ovšem nedosažitelné jako Bůh sám. Syn velkého talmudisty se cítil být zapředen do nějakého strašného, velkolepého plánu, který ale nechápal... Jsem snad jen pohlavním údem nějakého démona?“

Zatímco Albert chce vyžrát na otcovský svět tím, že nestuduje a užívá si velkoměstského prostředí, jeho milá Etelka se pokouší stát operní pěvkyní. Nakonec toho dosahuje díky tajemnému boháči, jenž jí zajistí příležitost ve Vídni. Albertovi se zalíbí představa zahálčivého života garde velké umělkyně: „A Albert už se viděl v Palestině, viděl se na Sahafě, v Číně, v Japonsku, v Indii, cestou zpátky navštíví všechna velká evropská města, Paříž, Londýn, Řím, naváže kontakty, v Monte Carlu si trošku zahraje. Už už rozprostíral paže, aby jimi objal celý svět – pak se zamračil: Tyhle pitomosti mě napadají jen proto, že jsem židák!“

Řada mladých lidí přetrpí studia a ihned utíká zpět domů, jiní se adaptují v cizím světě. Ale řada jich zůstane trčet někde mezi:

nepatří ani tam,
odkud přišli, ani
tam, kam přibyli.

”

Jako by to bylo předznamenáním, že veškeré iluze splasknou a Albert bude nucen se po otcově smrti vrátit do rodného prostředí, kde se stane lovnou zvěří. Jak praví tamní předseda Blum: „Nic neumí, nic nemá, nic není – to je všechno pravda. A přece se nějaká najde. A kdyby chtěl, dal bych mu vlastní neteř.“ A opravdu se stane, že si porobený Albert vezme za ženu ošklivou Malvínu Spitzkopfovou, kterou nikdy nikdo nemiloval, ale jež se dnem zsvatby přesto stane panovačnou manželkou.

Albert se snaží smířit s nastalou situací, s tím, že bude žít usedlý život a muset líbat tu ošklivou ženu, jako by to byl trest za to, co předtím vyváděl v metropolích na Dunaji: „Násilím si připomněl: Musíš ji milovat! Milovat její ošklivost. Milovat její bezcitnost. Zlá žena kroužila kolem kajčnicka. Když chtěl mlčet, mluvila. Když ji potřeboval, zmizela. Když chtěl být sám, byla neustále s ním. Obhlížela svého muže jako veliký úlovek. Polapený úlovek, úpící úlovek, trpící úlovek. Jako živou rybu koupenou na trhu obhlížela ten koupený kus člověka.“

Druhá strana mince

Možná v tom hraje roli i čerstvý český překlad, každopádně *Židovské varhany* přináší její archaický život a svým způsobem i archaickou literaturu, zároveň však umožňují současné čtení, protože obsahují nadčasové a univerzální motivy. Albertu Wolfovi – snad pouze ve vyjatější verzi – se stalo to, co se stává leckomu, kdo se dostane z rodného místa na studia, kdo postupně pronikne do zcela odlišného prostředí i díky nabytému vzdělání. Řada mladých lidí přetrpí studia a ihned utíká zpět domů, kde mají pod nohama pevnou, rodiči předpřipravenou půdu, jiní se naopak adaptují v cizím světě. Ale řada jich zůstane trčet někde mezi: už nikdy plně nepatří ani tam, odkud přišli, ani tam, kam přibyli.

Nejen v Albertovi, ale především v Etelce *Židovské varhany* předvádějí člověka, jenž to chtěl někam dotáhnout a nesebekriticky si myslel, že by mohl být výjimečný. Takový nerozum... Lidé, kteří vědí, kde je jejich místo, kteří se necpou, kam nepatří, žijí daleko spokojeněji. Ovšem nelze někomu, kdo chce něco zkusit, vyčítat, že to opravdu učinil: to aby si pak celý život nevyčítal, že to ani nezkusil. Pro tyto lidi bývá totiž prohra onen jinými velebený běžný život.

O tom, že každá mince má dvě strany – zde doslova –, vypovídají i *Opožděné slasti*, přeložené Janem Budňákem. V jejich středu stojí selfmademan Dupič. Tento Chorvat vzešel z chudé rodiny, ale díky svému zvířecímu instinktu a následně napojení na bortici se vídeňskou monarchii na sklonku první světové války nesmírně zbohatne. Od počátku v Záhřebu si počínal mazaně. Kde se to jen v tom hochovi z venkovského prostředí bez vzdělání vzalo? „Rezolutně sice odmítl podílet se na vloupáních a krádežích, ale zato se stal nejspolehlivějším odběratelem všeho uloupeného.“

Dupič přijíždí do Boran, aby koupil nemovitost zchudlého rodu Thunů, kterému další šlechtici – Rohan, Kinský, Colloredo-Mansfeld a Valdštejn – nedokážou pomoci. Sledujeme tu mimo jiné soumrak místní šlechty, včetně toho, že Dupič mazaně nechá nabytou půdu rozepsat mezi sebe a syny, neb tuší – či dokonce ví –, že nový stát má s velkými panstvími své plány. *Opožděné slasti* tak jsou velmi břitkým obrazem tehdejších dějů, přitom zároveň umožňují, aby byly čteny jako analogie k dnešku.

Využijte konjunktury!

Ředitel hospodářství zchudlé šlechty se navíc jmenuje Kupka a je okamžitě odstaven. Dupič píše synům hromadný dopis: „Využijte konjunktury!“ To syn učitele Buxbauma, navrátilivši se z ruského zajetí, si myslí své: „Dupič je pravděpodobně samolibý profitér, který vydělal na válce, někdo s ním udělá krátký proces, s takovou sviní se musí zacházet nelítostně.“

Dupič totiž všem bezúročně půjčuje peníze, a někomu dluh dokonce odpustí, ale jak to u takových bývá, není to zadarmo. Nakonec si v Boranech u Dupiče všichni nejen půjčují, a tím se zadlužují, nýbrž i pracují. Protikladem je syn Petr, lékař fascinovaný otcovou ďábelskou povahou v tom smyslu, že jí chce přijít na kloub: „Můj otec musí každého člověka svést k hříchu; jinak neumí prolomit svou samotu. Tím sice ještě zmnoží své hříchy, ale odstup mezi ním a ostatními lidmi se zmenší.“ Proto boháč tohoto syna nemá rád, nenechal se koupit.

I tady najdeme již probíraný motiv spokojení se s tím, co mám a odkud jsem. Vetchý učitel Buxbaum zděšeně hledí na politickou angažovanost syna i podnikatelskou odhodlanost dcery, jež si pořídila akcie hutí Poldi: „Moje děti míří vysoko, je to neštěstí.“ To Dupič na to pochopitelně vyzrál, tahá rodný domov s sebou: „V téhle posteli spala má matka se svými milenci. Člověk by neměl zapomínat. Neměl by zkoušet zapomenout na své mládí, to stejně nejde. Měl by si pohodlně ustlat na hrobě vlastního mládí, pak se mu bude dařit dobře.“

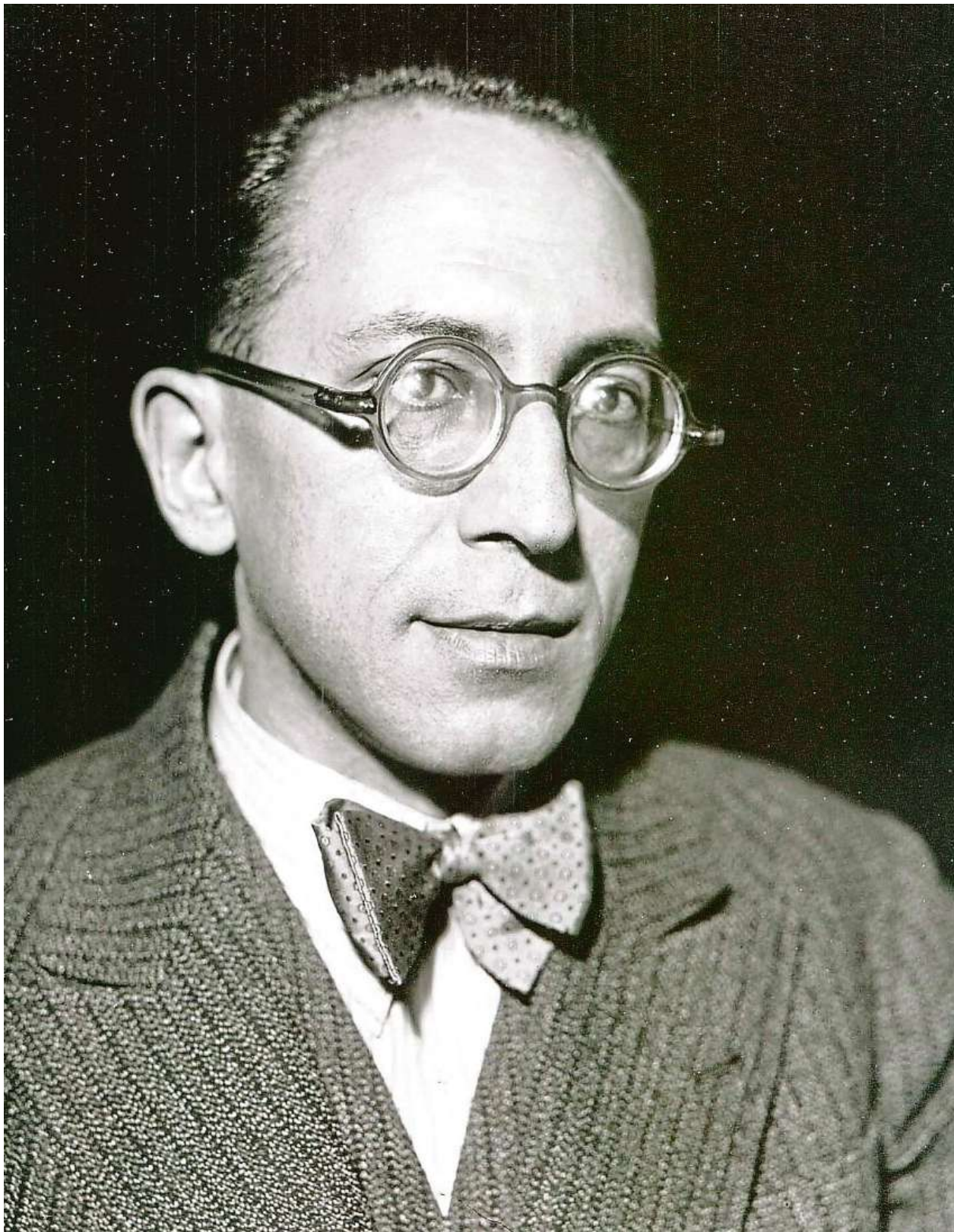
Po dočtení *Opožděných slastí* je tak člověku všelijak. Rozhodně by nechtěl žít v tísnivých Dupičových Boranech. Ostatně, máme jméno tohoto bohatého zoufalce vnímat jakožto „mluvící“? Nový svazek České knižnice připomíná neprávem pozapomenutého českého německy píšícího autora a taky rozšiřuje naše obzory: běžně se tu užívalo více jazyků a zase to tak je a bude. Zároveň by zvlášť čtení *Opožděných slastí* skrze mřížku aktuálního politického dění mohlo mylně zavést až k primitivnímu rasismu. Spíše se však na mysl vkrádá otázka, zda to vše není důsledkem skutečnosti, že Češi si nejsou zvyklí – či schopní – sami vládnout. Proto sednou na lep každému zatoulanému cizinci, zvlášť takovému, který si bleskurychle, bez mrknutí oka navlékne nacionalistický dres.

KNIHA TÝDNE

Židovské varhany
Opožděné slasti

Ludwig Winder

V překladu Ingeborg Fialové-Fürstové
a Jana Budňáka vydalo nakladatelství
Host, Brno 2025. 347 stran.

Spisovatel Ludwig Winder.

FOTO PROFIMEDIA